

Отримано: 14 травня 2025 року

Прорецензовано: 22 травня 2025 року

Прийнято до друку: 30 травня 2025 року

email: vasylyshyn02021956@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-7430-2609>

Researcher ID: AEC-4092-2022

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26\(94\)-123-126](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2025-26(94)-123-126)

Василюшин О. В. Співпраця науковців Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка та Національного університету «Острозька академія» в галузі українського самчукознавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 123–126.

УДК: 821.161.2-3.09:502/504

Василюшин Олег Васильович,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

СПІВПРАЦЯ НАУКОВЦІВ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ» В ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОГО САМЧУКОЗНАВСТВА

Упродовж останніх двадцяти років науковці Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка та Національного університету «Острозька академія» співпрацюють у галузі українського самчукознавства. У статті хронологічно відстежена їхня участь у симпозиумах, присвячених в тому числі і видатному українському письменнику-емігранту Уласу Самчуку. Наголошено на особливій ролі у справі міжнародного співробітництва між Канадою і Україною керівника Центру канадознавства Національного університету «Острозька академія» Валерія Полковського, фахові зацікавлення якого були пов'язані в тому числі із науковцями нашої Академії. Також проаналізовано хроніку участі О. Василюшина, І. Комінярської, О. Пасічника та ін. у традиційних Канадських наукових читаннях. Акцентовано також на ролі проф. П. Крالیюка у вивченні та популяризації Самчукової спадщини, зокрема й виданні його літературного портрета про письменника-волинця у харківському видавництві «Фоліо». Зазначено, що за сприяння П. Крالیюка там надруковано майже всі твори письменника.

Ключові слова: література еміграції, рецепція, канадські наукові читання, симпозиум, полікультурна особистість.

Oleh Vasylyshyn,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of Ukrainian Language and Literature and Methods of Teaching,
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy

COOPERATION OF RESEARCHERS OF KREMENETS TARAS SHEVCHENKO REGIONAL ACADEMY OF HUMANITIES AND PEDAGOGY AND THE NATIONAL UNIVERSITY OF OSTROH ACADEMY IN THE FIELD OF UKRAINIAN SAMCHUK STUDIES

For the past twenty years, researchers from Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy and the National University of Ostroh Academy have been cooperating in the field of Ukrainian Samchuk studies. The article chronologically traces their participation in symposia dedicated, among other things, to the prominent Ukrainian emigrant writer Ulas Samchuk. The author emphasises the special role of Valerii Polkovskiy, Head of the Centre for Canadian Studies of the National University of Ostroh Academy, whose professional interests were aligned with the scholars of our Academy. The author also analyzes the chronicle of the participation of O. Vasylyshyn, I. Kominyarska, O. Pasichnyk and others in the traditional Canadian Scientific Readings. Additionally, the article focuses on the role of Professor P. Kraliuk in the study and promotion of Samchuk's heritage, including the publication of his literary portrait of the Volyn writer by the Kharkiv publishing house Folio. It is noted that with the assistance of P. Kraliuk, almost all of the writer's works were published there.

Keywords: emigration literature, reception, Canadian academic readings, symposium, multicultural personality.

Постановка наукової проблеми. Постать Уласа Самчука і його різножанрова прозова спадщина перебуває під прицілним оком науковців Національного університету «Острозька академія» та Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Початок такої співпраці став можливим завдяки старанням керівника Центру канадознавства Національного університету «Острозька академія» Валерія Полковського, який неодноразово бував у нашому навчальному закладі. Його лекції і подаровані книги – внесок у справу міжнародного співробітництва між Канадою і Україною.

Т. Клим'юк у статті «Від Західної Канади до Західної України» підкреслює: «Його зустріч з колективом інституту мала конкретну мету – презентація Шевченківського тому «Західноканадського збірника», який висвітлює життя українців Західної Канади і цього разу приурочений 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Уже згаданий В. Полковський мав зустріч з ректором, професором А. Ломаковичем, членами ректорату, спілкувався з науково-педагогічними працівниками та студентським активом інституту. Завдяки гостю бібліотека поповнилася не лише презентованим виданням, а й багатьма іншими книгами, що побачили світ за сприяння діячів української діаспори в Канаді.» (Клим'юк, 2014).

До речі, В. Полковський як редактор згаданого збірника у іншому томі не обділяє увагою і Уласа Самчука, якому присвячені статті Інни Нагорної та Петра Крالیюка. Якщо перший автор висвітлює канадський період життя і творчості і подає історію створення Літературного музею Уласа Самчука у Рівному, то другий актуалізує спроби Уласа Самчука осмислити актуальні проблеми українства, і виклики з якими українцям довелося зустрітися в ХХ ст. (Західноканадський збірник, 2012: 274-277).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Під час написання статті автори послуговувались в основному збірниками та газетними матеріалами, які вийшли друком в Острозі та Кременці. Частково згадано також і публікації про Уласа Самчука, автором яких є доктор філософських наук, професор, письменник Петро Кралюк. На жаль, порушену проблему ніхто з науковців не тільки згаданих закладів, а й в цілому по Україні не досліджував, тому ми обмежилися наявними регіональними виданнями.

Мета статті – відстежити хронологію наукової співпраці дослідників Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка та Національного університету «Острозька академія» в галузі українського самчукознавства.

Виклад основного матеріалу. Хроніка участі наших науковців у Канадських наукових читаннях має свою історію. Започаткувалися вони обопільними контактами з II Канадських наукових читань (м. Остріг, 27 березня 2013 року).

Цей другий науковий форум підготувала кафедра міжнародної мовної комунікації (завідувач Г. В. Крайчинська) факультету романо-германських мов і Центр канадознавства НУ «Острозька академія» (директор В. Полковський).

Симпозіум проходив у форматі секційних засідань і круглих столів. Темою дискусії другої секції стали «Культурологічні та філологічні студії у сучасному канадознавстві».

Серед членів цієї секції – представники кафедри української мови та літератури нашої Академії.

Мені випала честь виступати першим. Доповідь присвячувалася проблемі полікультурності письменника Уласа Самчука, яка є вельми складним об'єктом студювання. Адже еміграційне життя у різних країнах та континентах стало тим багатим матеріалом, з якого легше черпати Самчукову парадигму цілісного розуміння художнього простору світу і самоусвідомлення письменника в ньому. Вдалося простежити участь Уласа Самчука у громадському, політичному та літературному житті тогочасного Торонто. Окремий акцент було зроблено на літературних стосунках Уласа Самчука та Галини Журби. Якій підготовці над доповіддю сприяли матеріали із Літературно-меморіального музею Уласа Самчука у Тилявці (книги з дарчими написами Уласа Самчука Галині Журбі)

К. філол. н., доц. Ірина Комінярська виступила з доповіддю, яка присвячена дослідженню сприйняття Шевченкової спадщини в канадській літературі. На популярність творчості Кобзаря в Канаді величезний вплив мала українська еміграція, в тому числі її видатний представник Улас Самчук.

К. філ. н., доц. О. Пасічник у доповіді «Гетерогенність і контрверсійність персонажних систем у художніх моделях в'язнично-таборового світу: національні домінанти та універсальні парадигми» проаналізувала текстуальні моделі в'язнично-таборового світу, які залишили Улас Самчук і Олександр Солженіцин. На їхніх творах «Архіпелаг ГУЛАГ» і трикнижжі «OST» дослідниця відстежила розгалужені системи персонажів, які за всіма художніми параметрами є різнорідні (гетерогенні). Науковицею стверджується, що гетерогенність персонажних систем за соціально-класовими, етнодемографічними, ментально-психологічними політично-ідеологічними вимірами в аналізованих творах обох авторів виявляють типологічну спільність в одному аспекті, бо мають антикомуністичну спрямованість. Нею зроблено висновок про природну контрверсійність національно-етнічних образів світу, референтних із в'язнично-таборовим реаліями.

К. філ. н., доц. І. Волянук у своїй статті «До Канади через Остріг» так символічно окреслила участь кременецьких науковців у Симпозіумі з канадознавства в НУ «Острозька академія» 19-20 березня 2015р. Співголовами Симпозіуму виступили Надзвичайний і Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук, директор Центру канадознавства, доктор філософії Валерій Полковський, декан факультету романо-германських мов університету-господаря, доц. Світлана Новоселецька.

За традицією Симпозіум відбувався і форматі секційних засідань і круглих столів. Темою дискусій першої секції стали «Філологічні студії у сучасному канадознавстві». Така тематика зацікавила майже два десятки науковців із вищих закладів освіти України. Серед учасників цієї секції – знову члени кафедри української мови і літератури КОГПА ім. Тараса Шевченка. Сентимент до постаті Уласа Самчука і цього разу спричинив таку тему «Внесок професора Романа Гром'яка в українське самчукознавство».

У доповіді було виокремлено заслуги Р. Гром'яка у поверненні спадщини Уласа Самчука в Україну, в облаштуванні літературно-меморіального музею Уласа Самчука у Тилявці, в теоретико-аналітичному дослідженні різкожанрової творчості «українського Гомера ХХ ст.», у пропаганді Самчукової спадщини численними науковими статтями і виступами на наукових конференціях.

«Наш автор, – зазначає І. Волянук – наголошує, що саме з досліджень Романа Гром'яка ми бачимо Самчука як глибокого переконаного антикомуніста й українського патріота. Підкреслено, що паростками і провісниками повернення Самчука-письменника на батьківщину стали його твори, привезені туристами і філологами-фахівцями із Канади і США (Волянук, 2015: 12).

Розробку складної світоглядно-філософської проблематики у літературному творі здійснила к. філ. н., доцент Олена Пасічник у дослідженні «Своєрідність хронотопу в'язнично-таборового світу у романах Уласа Самчука «Темнота» і «Втеча від себе». Науковиця доводить, що просторово-часова картина художнього світу, змальована Уласом Самчуком, дійсно сягає епопейного масштабу. «Якщо в цій картині зосередитись на ракурсах, що поступово ведуть до радянського і німецького таборів, то отримаємо справжній калейдоскоп форматування духовної візії людини, вибитої із природного плину життя. З текстуалізації в'язнично-таборового світу випливає його безжальний хронотоп: на географічному підґрунті в 300 тис. кв. км. простору зосереджені людські ресурси, що «увійшли в конфлікт з радянською владою» (Волянук, 2015: 12).

Погодьмося, що тут йдеться і про концепцію «Універсального концтабору», в якому люди з рабською психологією самі творять каторгу без колючого дроту й обмеження простору. Тобто люди перестають бути людьми, якщо не бачать перспективи і втрачають гідність.

На думку дослідниці О. Пасічник, щоб цього не трапилось, це повинні знати. А щоб це знати, необхідно мати відповідну літературу, яка допоможе осмислити і зрозуміти причину тоталітаризму, означити роль кожної людини і людських спільнот в унеможливленні каторжанського перевернутого світу в майбутньому світовому і людському просторі» (Волянук, 2015: 19).

У другій секції «Філологічні студії у сучасному канадознавстві» виступили к. філ. наук, доц. О. Васишин та к. філ. наук, доц. Р. Дубровський з таким повідомленням «Творчість Галини Журби в дискурсі еміграційної критики».

У «Наукових записках НУ «Острозька академія» (серія «Культурологія», вип. 12) публікують статті наших фахівців. Науковиця І. Комінярська розробляє тему «Україноцентричні пошуки національної ідентичності в трилогії У. Самчука «Ост». Проблема аналізується за допомогою концепту національна свідомість, що виявляється в характері головного героя Івана Мороза.

Автор статті наголошує, що поняття «національна свідомість» – одне з найбільших дискусійних питань сучасного вітчизняного літературного і філософського дискурсів. Улас Самчук стверджує: українська людина постійно намагалася звільнитись від жорстокого руйнівного впливу тоталітарних систем, збереження родини, своєї моральної та релігійної сутності, а основою такого спротиву виступає вірність національному простору, зв'язок із рідною землею. Так забезпечується самозбереження людини для здійснення нею своєї національної місії («Національна ідентичність у художньому аспекті», 2013).

Найбільший внесок у співпрацю між двома академіями зробив д. філ. н., проф. П. Кралюк, який упродовж більше як двадцяти років виступає не тільки активним дослідником спадщини Уласа Самчука, але й автором нещодавно виданого літературного портрета.

Одним із засобів впливу на тих, хто хоче пізнати материк рідного слова, є книга Петра Кралюка, яка вийшла у Харкові.

Видання має п'ять частин. Адже, якщо розібратися, то на стільки етапів можна поділити життєвий шлях уродженця південної Волині: дитячі та юнацькі роки, короткочасні літа перебування в Німеччині, Чехословаччині, Карпатській Україні, повернення на рідну землю в роки Другої Світової війни, вимушене мешкання на «планеті Ді-Пі» (таборах для переміщених осіб та емігрантів), будні у Канаді.

Варто, мабуть, розглянути їх більш конкретно. Починаємо тут з розмислів про розділ «Звідки тече та річка?». В його основу покладено романи «Волинь» та «Юність Василя Шеремети», якщо враховувати ту обставину, що обидва твори літературознавці відносять до автобіографічних, то є логіка у такому підході. Важливим, на нашу думку, є той момент, що Петро Кралюк щедро розсипав тут цитати з творів «П'ять по дванадцятій», «Чого не гоїть огонь?», «Волинь», «Юність Василя Шеремети», «На білому коні»... Зовсім не має значення те, що окремі з них уже з'являлися в деяких творах про письменника, бо новий текст освіжив сприймання коліс мовленого.

Це, до речі, спадає на думку й тоді, коли читаємо розділ «Літописець українського простору». Знову змушені констатувати, що тут маємо чимало доречних цитат. Це, зокрема, стосується таких творів, як «Юність Василя Шеремети», «Мій Бреслау», «На білому коні», «Марія». Ці цитати допомагають ліпше збагнути душу письменника.

Ще кілька моментів, які тут є доцільними. Саме такими є розповіді про сюжети творів «Кулак», «Гори говорять», короткі характеристики дійових осіб. Зацікавлюють також думки про роман «Саботаж УВО», який тоді так і не був надрукований. Це – з одного боку. А з другого? Хіба не змусить до розмірковувань наголос на коханні Уласа Самчука до Марії Зоц, яка стала його першою дружиною?

(Цікавий акцент. Петро Кралюк звертає увагу на те, що чимало дійових осіб має ім'я Марія. Таке зокрема, бачимо у творах «Марія», «Кулак», «Чого не гоїть огонь?». Автор висловлює припущення, що саме Марія Зоц стала прототипом героїні роману «На краю часу», який при житті автора так і не з'явився друком. Цю прогалину нещодавно виправило Харківське видавництво «Фоліо», надрукувавши цей роман. Доречною є згадка й про те, що саме їй письменник-волиняк присвятив трилогію «Волинь». Чи не вперше з белетристики Петра Кралюка дізнаємося, що свої спомини про коханого в Карпатській Україні Марія Зоц підписала «Марія Самчукова»).

Коли два вищезгадані періоди з життя письменника, про які згадано у виданні, були більш-менш тривалими у часовому вимірі (1905–1927 рр., 1927–1940 рр.), то цього не скажеш про повернення Уласа Самчука в Україну у роки Другої світової війни, адже воно тривало з 5 липня 1941 до 18 липня 1944 року. Але це був період по вінця наповнений працею на благо рідного народу. Зрозуміло, що тут в першу чергу варто згадати про редакторство в газеті «Волинь», яку він заснував у Рівному. Згадує автор й про те, що воно завершилося арештом за статтю «Так було і так буде» 26 березня 1943 року. Йдеться тут також про цикли статей «У світлі упадку і руїни» та «В світі приблизних розмислів».

Якщо говорити про творчу працю Уласа Самчука у цей період, то слід, очевидно, згадати, що в помешканні отця Епіфанія Роздольського в містечку Городку на Львівщині він завершив у 1944 році роман «Юність Василя Шеремети», який почав писати у Празі за три роки до того.

Це розповідь про роки гімназійної юності в Кременці. Але ми, як й автор написаного, не думаємо, що маємо втечу від суворих реалій буднів. По-перше, лише письменник має право визначати те, що найбільше хвилює. По-друге, людина не може стати собою, коли вона в час лиха забуде про минуле.

У цій частині написаного Петро Кралюк порушує проблему надпартійності письменника, до якої є неоднозначне ставлення. Безперечно, що тут побутують різні аспекти. Не треба, либонь, виносити совкізм навиворіт. Завжди в подібному випадку існують особистісні симпатії та антипатії. Але над усіма повинен бути свідомий вибір індивідуума, на важливості якого по-своєму наголошує автор цієї книги.

Важливі проблеми він також витягує на поверхню розмислів у розділах на «Іншій планеті» та «Втеча від себе?». Очевидно, тут чи не найбільше зацікавлять міркування про трилогію «Ост».

Ці та інші моменти роблять книгу Петра Кралюка потрібною для суспільства. Але, як нам здається, існує те, що трактується неоднозначно. Скажімо, перечитуючи видання, людина, яка мало обізнана з історією вітчизняної літератури, може подумати, що зі смертю Уласа Самчука 9 липня 1987 року зникла й пам'ять про нього, але ж це не відповідає дійсності. Бо маємо його музей в Тилявці на Кременеччині і у Рівному, засновано кілька премій та конкурсів в Україні, побачили світ майже всі твори письменника. Про один і той самий твір йдеться як про повість та роман. Можливо, ці моменти слід враховувати при перевиданні книги, яка так потрібна усім.

6 березня 2024 року на платформі «Meet» для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) було проведено гостьову лекцію на тему «Літературний портрет Уласа Самчука». Модераторами-лекторами виступили проф. П. Кралюк та доц. О. Васишин. Жваве спілкування, не зважаючи на опосередкований зв'язок, маловідомі факти про життя і творчість письменника, публіциста,

журналіста Уласа Самчука стимулювали здобувачів до аналізу теоретичного матеріалу та оцінки літературного процесу другої половини ХХ століття.

З ініціативи наших науковців на базі Академії ім. Тараса Шевченка відбулася Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Письменник і національний спротив», приурочена 120-річчю від дня народження відомого українського прозаїка Уласа Самчука.

На пленарному засіданні поряд із блискучими виступами українських літературознавців М. Жулинського, М. Наєнка, Ю. Коваліва, Р. Радишевського, С. Кіраля та ін. актуальною та глибоко змістовною була доповідь «Питання «українського виживання» у романі Уласа Самчука «На краю часу» проф. П. Кралука. До речі, ідея видання 10-ти томника творів Уласа Самчука належить Острозькій академії в особі уже згаданого науковця. Він також є першим лауреатом Всеукраїнської премії ім. Уласа Самчука.

14 березня ц. р. з ініціативи острозьких науковців відбулася Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Маєстат на краю часу: простір слова Уласа Самчука», на якій доц. О. Васишиним було відстежено хроніку співпраці обох академій на ниві українського самчукознавства.

Висновок. Співпраця між Кременецькою та Острозькою академіями в галузі самчукознавства є важливим аспектом розвитку української літератури загалом та дослідження творчості Уласа Самчука зокрема. Обидва навчальні заклади активно займаються науковими студіями, організовують конференції та семінари, присвячені цій темі, які сприяють глибшому розумінню творчості Самчука та його ролі в контексті української літератури. Усе це загалом дозволяє оприлюднювати результати досліджень серед ширшої аудиторії. Викладачі обох академій, такі як П. Кралука, І. Комінярська, О. Пасічник, О. Васишин, Р. Дубровський, Н. Приймас та інші активно займаються викладанням курсів, пов'язаних з українською літературою, що включає також і вивчення творів Уласа Самчука. Співпраця Кременецької та Острозької академій у галузі самчукознавства є важливим елементом розвитку українського літературознавства. Вона сприяє не лише глибшому розумінню творчості Уласа Самчука, але і формуванню нових наукових підходів до вивчення його прозової спадщини.

Література:

1. Клим'юк Т. Від Західної Канади до Західної України. *Замок*. 30 черв. 2014. № 7–12. С. 7.
2. Західноканадський збірник : збірник про українське життя в Західній Канаді / за ред. В. Полковського, М. Сороки. Едмонтон; Острозька академія, 2012. 434 с.
3. Воляннюк І. До Канади – через Остріг. *Замок*. 30 червня 2015. № 7–12. С. 19.
4. Національна ідентичність у художньому аспекті. *Замок*. 31 липня, 2013 р. № 9–14. С. 5.

References:

1. Klym'yuk, T. (2014, June 30). Vid Zakhidnoyi Kanady do Zakhidnoyi Ukrayiny [From Western Canada to Western Ukraine]. *Zamok [Castle]*, 7–12, 7 [in Ukrainian].
2. Polkovs'kyu, V., Soroka M. (Eds.). (2012). Zakhidn'okanads'kyi zbirnyk : zbirnyk pro ukrayins'ke zhyttya v Zakhidniy Kanadi [Western Canadian Compendium: a Collection of Ukrainian life in Western Canada]. Edmonton; Ostroh: Ostroh Academy, 434 [in Ukrainian].
3. Volyanyuk, I. (2015, June 30). Do Kanady – cherez Ostrih [To Canada through Ostroh]. *Zamok [Castle]*, 7–12, 19 [in Ukrainian].
4. Natsional'na identychnist' u khudozhn'omu aspekti [National identity in the artistic aspect]. (2013, July 31). *Zamok [Castle]*, 9–14, 5 [in Ukrainian].